

Eliška HOMOLKOVÁ, *Schwarzenberský patronát v 18. století na příkladu fary v Němčicích*, České Budějovice 2014 (= diplomová práce Ústavu archivnictví a pomocných věd historických Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích), 160 s.

Posudek oponenta diplomové práce

Řadu prací, věnovaných církevní správě v Čechách se zaměřením na období novověku, rozšířila diplomová práce Bc. Elišky Homolkové *Schwarzenberský patronát v 18. století na příkladu fary v Němčicích*, farností na pomezí v minulosti panství Netolice, Hluboká a Libějovice i krajů Prácheňského a Bechyňského (resp. od r. 1751 Budějovického) a současných okresů Prachatice a České Budějovice v jižních Čechách.

Farní osada kolem starobylého kostela sv. Mikuláše existovala již ve středověku (poprvé zmíněna r. 1360). V pohusitské době se doklady o obsazení fary ztrácejí v nejistotě, z níž nevybočuje ani období bělohorské, kdy se němčická fara zhruba na jedno desetiletí stala útočištěm farářům z poničeného města Netolic, kteří se o tuto sousední osadu starali až do poloviny 17. století. Na základě rozsudku pražského arcibiskupství (1652) byla němčická farní osada po následujících sedm desetiletí střídavě spravována z Netolic a z Pištína, kdy se při uvolnění jednoho z beneficí současně ve výkonu patronátních práv a povinností vystřídalí majitelé panství Netolice a Hluboká. Samostatná farnost byla po krátkém řízení ve stávajících hranicích obnovena a vlastním farářem opatřena r. 1723. Po úpravách územního rozsahu koncem 18. a v 19. století o ni vlastní kněz pečoval až do r. 1941, odkdy je excurrento administrována správci okolních farností.

V úvodu autorka představuje záměr práce a její základnu v podobě pramenů a literatury, v nichž prokázala odpovídající přehled (s. 7 – 15). Zjištěné bohatství využitelných písemností schwarzenberských patronátních fondů ji vedlo k tematickému zúžení oproti původnímu zadání a k soustředění výzkumu na problematiku vztahu patrona a jeho správních úřadů k určenému patronátnímu beneficiu a zároveň k časovému ohraničení obdobím novověké obnovy fary v Němčicích (1723) a josefínskými reformami, které výrazně zasáhly též do výkonu patronátu. Vztah k patronátnímu kostelu je zde podobně jako jiné patronátní záležitosti (např. školství) probírán jen v nejnutnější možné míře s odkazem na další možnosti studia.

Kapitola zařazená jako druhá v pořadí byla pro autorku asi nejnáročnějším úkolem, když se na podkladě literatury a některých vydaných pramenů normativního charakteru vcelku úspěšně pokusila sestavit souhrnný přehled vývoje šlechtického patronátu na našem území (s. 16 – 30). Pro množství údajů se snad ani nedalo zcela se vyvarovat dílčích nepřesností (např. s. 28 – 29: při půjčování zádušních kapitálií záměna pojmu věřitel (zde správně záduší) za příjemce úvěru (patron, farníci aj.)). Z hlediska faktického nedošlo u nás ke klidnému přerodu institutu tzv. vlastnických kostelů a prosazení se patronátu (s. 16 – 17), nýbrž důležitou roli sehrál spor pražského biskupa Ondřeje s českým králem Přemyslem Otakarem I., který se dal

ve vší stručnosti zmínit s odkazem na Kadlecův Přehled českých církevních dějin I. (Praha 1991, s. 138 – 141; v přehledu literatury titul není uveden).

Ve třetí kapitole autorka podává dějinný přehled zkoumané lokality – obce a následně též farnosti Němčice (s. 31 – 41). Při zpracování údajů z vydaných a nakonec i archivních pramenů a z literatury se mohla opřít o vlastní zkušenosti, jež posbírala při přípravě práce bakalářské a dvou publikačních počínů na stránkách odborných tiskovin (v soupise literatury zmiňuje pouze jeden). Prokázala souvislost mezi dělením majetku mezi členy šlechtického rodu Kořenských z Terešova na přelomu 15. a 16. století, které vedlo ke 310 let trvajícimu správnímu rozdělení obce Němčice, a problémy s výkonem patronátu, jež vyvrcholily v polovině 17. století, a do budoucna je zažehnilo až spojení patronátu s držbou panství Netolice ve zřizovací listině obnovené fary v Němčicích (1723).

Závažným krokem z iniciativy patronátních úřadů byla novověká obnova a opětné obsazení němčické fary, jimiž se zabývá kapitola čtvrtá (s. 42 – 67). Počíná vývojem správy farnosti od počátku 17. století. K tomu je možné dodat, že od období kolem r. 1708 nebyl němčický kostel s přilehlou osadou vrcholnými církevními úřady považován za filiální, nýbrž za farní, pouze odjinud spravovaný (*ecclesia commendata*; srov. cit. Stuchlá, P. Václav Gruber, s. 148). Následuje podrobný popis až kupodivu krátkého procesu vyjednávání a konání v rovině světské i církevní, který vedl k vydání zřizovací listiny (30. 1. 1723), jež je zde po stránce obsahové i diplomatické důkladně rozebrána a v plném znění a kritické edici v příloze práce také zpřístupněna (s. 141 – 152). Tato listina pojišťovala nároky beneficiáta z ohledu jeho hmotného zabezpečení za výkon duchovní služby, které je probráno v navazující podkapitole včetně problémů, které v průběhu 18. století vyvstávaly.

Za naplnění vytčeného tématu práce, totiž sledování a zhodnocení činnosti schwarzenberského patronátu na příkladu fary v Němčicích v 18. století, lze – kromě pojednání o obnově fary – považovat čtyři následující kapitoly, věnované oblastem duchovní správy, při nichž patronát výrazně spolupůsobil, ba v jistých mezních situacích míval rozhodující slovo. Mezi události zlomové náleželo uvolnění benefícia, většinou nastalé odchodem dosavadního beneficiáta za lepším zajištěním. Tehdy pouze dvakrát poměrně chudá a nepřilíživá farnost osiřela úmrtím svého pastýře, pro něhož byla první i poslední zároveň. Vždy se však rozeběhlo jednání, které vedlo k uplatnění jednoho ze zásadních práv patrona – návržení kandidáta příslušné církevní autoritě (kap. Udělování presentací, s. 68 – 80). Lze jen zalitovat, že se v množství pečlivě zpracovaných údajů poněkud ztrácejí informace o návržení a ustanovení prvního faráře po obnově samostatné fary (velmi stručně na s. 86; údaje o jeho ustanovení cit. Stuchlá, P. Václav Gruber, s. 156).

Až neuralgický bod nutné součinnosti moci světské patronátní a církevní na území eggenberského a následně schwarzenberského patronátu, pod nějž r. 1719 přešla také sledovaná farnost Němčice, na přelomu 17. a 18. století téměř na kordy vyhroceného veřejného spolupůsobení, představovalo slavnostní uvedení nově nastoupivšího faráře neboli instalace (kap. Instalace farářů, s. 81 – 101). Patronem vydávané instrukce i jemu adresované relace patronátních komisařů se zaměřovaly na jisté součásti obřadu církevního (mj. předávání klíčů od kostela) i vážícího se k němu ryze „patronátního“ (mj. předchozí

představení beneficiáta farníkům a jejich vzájemné poučení), které dokumentovaly a veřejně reprezentovaly faktickou převahu světské moci na místní úrovni. Jak autorka dokazuje, nemálo záleželo také na náklonosti aktérů k nalezení kompromisu.

Delegáti patronátního úřadu – zde též v pozici zástupců pozemkové vrchnosti – se pravidelně účastnili též kanonických visitací, které v místě (téměř) každoročně konával okrskový vikář (kap. Účast patronátních úředníků na kanonických visitacích, s. 102 – 112). Související agendu vyřizování stížností, jež se částečně odrazila v podkapitole o hmotném zabezpečení beneficia, autorka ponechává dalšímu výzkumu.

Zatímco projednávání záležitostí patronátních kostelů a far při kanonických visitacích ponejvíce vycházelo z aktuálních potřeb a patron po většinu 18. století míval téměř volnost při navrhování kandidátů na uvolněná beneficia, instalace farářů se primárně odvíjely od předepsaného církevního obřadu v kostele. Při tomto reprezentativním aktu musel patron brát v potaz církevní normy a tím snažněji si nechával sřežit svá práva. Rovněž při kanonické visitaci se měli přidělenci ohradit vůči neoprávněným nárokům církevního visitátora. Ovšem jak na normy církevní, tak zvláště od první třetiny 18. století na normy zeměpanské musel patronát reagovat při pozůstalostním řízení po zemřelých duchovních (kap. Vyřizování pozůstalostí světských duchovních, s. 113 – 125). Lze pouze dodat, že bezprostřední tíha vyřizování od zapečetění pozůstalosti po její vypořádání spočívala na bedrech úředníků daného panství, a proto základ pozůstalostních spisů – kromě zmíněného a využitého fondu vrchního úřadu – leží taktéž ve fondech velkostatků.

V těchto čtyřech kapitolách autorka v časovém sledu porovnala vývoj patronátních norem s relacemi úřednictva všeobecně i v souvislostech farnosti Němčice, přičemž studované písemnosti zhodnotila též z hlediska diplomatického. V tom spočívá nemalý přínos této práce.

Snad podle rčení *finis coronat opus* pojednání završuje výstižně formulovaný závěr včetně naznačení dalšího směřování studia. Práci kromě již zmíněné edice zřizovací listiny doplňuje seznam známých duchovních správců farnosti Němčice a fotokopie vybraných dokumentů.

Drobná věcná *corrigenda*, která na výsledek úvah neměla podstatný vliv: mj. s. 10 + 55: J. V. Truhlář byl netolickým *kaplanem*; s. 115: tamní beneficiát A. Tantzinger neměl děkanský titul; s. 146: jeho předchůdce V. A. Gruber byl od r. 1711 administrátorem vikariátu, ale vikářem až od r. 1714, tj. po intronizaci arcibiskupa Khünburga (srov. cit. Stuchlá, P. Václav Gruber, s. 147 – 148); s. 114: V. Bauer býval *residenčním kaplanem* v Husinci (nepřesné označení však mohlo být i v použité předloze); s. 39: J. Korbiš býval *administrátorem* resp. správcem poutního místa ve Skočicích (správně v cit. čl. Homolková, Pamětní knihy, s. 169); s. 77: M. Vávra byl *hejtmanem panství Český Krumlov*; jméno vrchního hejtmana „von Liebenhaus“ by mělo být uváděno v jednotném tvaru (srov. s. 47, 48, 51, 105); s. 9: příručka církevního práva E. Rittnera odráží prostředí *historického* Polska resp. tehdejší rakouské Haliče; s. 26: biskupovi povinné *cathedraticum* a *seminaristicum* – raději dávky než daně, přičemž se dávka *seminaristicum* z farního kostela v částce 1 zl. 30 kr. odváděla *dvakrát ročně* (srov. cit. Podlaha, Dějiny, s. 475 – 476); s. 27: světší duchovní mohli osobně vlastnit nemovitý majetek, ovšem nesměli svévolně nakládat s nemovitostmi církevními; s. 52: kníže Schwarzenberg nemohl farníky, kteří nebyli jeho poddanými, „osvobodit“ od povinností vůči

němčickému kostelu a faře; s. 68: v srpnu 1733 Adam František ze Schwarzenbergu již nežil († v červnu 1732); s. 127: kaplanství v Prachaticích bylo založeno ještě za Eggenberků (1710).

Práce je po stránce metodické velmi dobře vystavěna. V logickém sledu plně postihuje vytčenou tematiku. Autorka prokázala obdivuhodnou zdatnost a zručnost po stránce jazykové, paleografické i diplomatické při práci s historickými písemnostmi, vyhotovenými době vzniku odpovídajícím písmem ve třech jazycích s většinovým zastoupením němčiny, uloženými na třech od sebe poměrně vzdálených místech (Český Krumlov – Prachatice – Třeboň). Při zpracování tématu použila některé doposud nevyužívané prameny, zvláště z fondu Schwarzenberské ústřední kanceláře, s nimiž se v krátké době stačila dobře obeznámit na svém současném pracovišti (českokrumlovské oddělení SOA Třeboň). K práci přistoupila s nevšedním zaujetím pro místo i téma. Svěžím jazykem předkládané výsledky studia svědčí o pečlivosti, vytrvalosti a pílí. Písemná práce působí úpravně i po stránce formální, jsouc mj. téměř prosta jakýchkoliv překlepů.

Diplomová práce Bc. Elišky Homolkové představuje přínos pro regionální dějiny, pro poznání postupu obnovy farní sítě během 17. a 18. století na příkladu vesnického benefícia, ale především pro rozbor, vzájemné porovnání a zhodnocení výpovědní hodnoty vymezené části agendy schwarzenberského patronátu ve vztahu k patronátním beneficiím.

Vřele doporučuji tuto práci k obhajobě a navrhuji její hodnocení stupněm **v ý b o r n ě**.

Vlachovo Březí, 30. května 2014

Pavla Stuchlá
PhDr. Pavla Stuchlá, Ph. D.